

Door de tijd heen

De volgende werken van schrijvers die kritisch commentaar leverden op ontwikkelingen in hun eigen tijd, staan in willekeurige volgorde:

- 1 De humanist François Rabelais gaf in de humoristische romanreeks *Gargantua en Pantagruel* kritiek op de katholieke geestelijkheid, wat bijdroeg aan de reformatie.
- 2 De verlichtingsfilosoof Voltaire maakte in zijn roman *Candide* de Duitse filosoof Leibniz belachelijk.
- 3 Giovannino Guareschi gaf in *Don Camillo in Rusland* een tragikomische weergave van de strijd tussen communisten en katholieken in Italië tijdens de Koude Oorlog.
- 4 Jan Zoet gaf in zijn pamflet *'t Grote visnet* kritiek op de religieuze tegenstellingen tijdens de bloeitijd van de Nederlandse Republiek.
- 5 Kurt Tucholsky waarschuwde in zijn korte artikel *Hepp hepp hurra!* voor het toenemende antisemitisme in de Republiek van Weimar.
- 6 Nicolaas Beets beschreef in de *Camera Obscura* op grappige wijze de tegenstelling die tijdens de industriële revolutie ontstond tussen de langzame trekschuit en de snellere stoomtrein.

- 2p 1 Zet deze werken in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

De Atheense staatsman Perikles zei in 431 voor Christus tijdens een plechtigheid voor de slachtoffers van de grote oorlog die op dat moment werd gevoerd tussen de Griekse stadstaten Athene en Sparta: "Wij wijden ons zowel aan onze persoonlijke belangen als aan het belang van de staat (...). Wij verschillen van andere staten door de man die zich aan het openbare leven onttrekt niet te beschouwen als een rustig, maar als een nutteloos mens."

Een interpretatie:

De uitspraak van Perikles was politieke propaganda.

- 2p 2 Licht deze interpretatie toe door aan te geven:
- welke politieke boodschap Perikles wilde overbrengen aan de burgers van Athene en
  - welk doel hij daarmee wilde bereiken.

Gebruik bron 1.

Deze grafsteen kan gebruikt worden om twee delen van hetzelfde kenmerkend aspect uit de oudheid te illustreren.

- 3p 3 Toon dit aan door:
- dit kenmerkend aspect te noemen en
  - beide delen van dit kenmerkend aspect, elk met een ander gegeven uit de bron, te illustreren.

De middeleeuwen

Een anekdote:

In 989 wilde hertog Richard I van Normandië dat zijn zoon Robert de Deen tot aartsbisschop van Rouen (in Frankrijk) werd benoemd. De geestelijken gingen hiermee akkoord op voorwaarde dat Richard I een kerkelijk huwelijk zou sluiten met zijn vrouw, de moeder van Robert.

Sommige historici beweren dat deze anekdote:

- 1 aantoont dat de kerstening in Normandië in de tiende eeuw nog niet was voltooid en
- 2 een voorloper was van 'het conflict over het primaat' uit de late middeleeuwen.

- 4p **4** Leg beide beweringen uit, waarbij je je antwoord ondersteunt met een hierbij passende verwijzing naar de anekdote.

Gebruik bron 2.

Twee conclusies:

Uit het verdrag blijkt dat:

- 1 de verhouding tussen Jaime I en de burgers van Barcelona continuïteit laat zien met politieke verhoudingen in de vroege middeleeuwen.
- 2 op economisch gebied sprake is van een verandering ten opzichte van de vroege middeleeuwen.

- 2p **5** Ondersteun beide conclusies, elk met een argument.

Vroegmoderne tijd

De Portugese prins Hendrik de Zeevaarder (1394-1460) besloot:

- 1 deel te nemen aan de belegering van de islamitische havenstad Ceuta in Afrika.
- 2 te investeren in de ontwikkeling van nieuwe scheepstypen en navigatie-instrumenten, zoals het karveel en het kwadrant.
- 3 een fort te laten bouwen op het Afrikaanse eiland Arguin.

Een bewering:

Deze besluiten van Hendrik de Zeevaarder passen bij één middeleeuwse **en** bij twee zestiende eeuwse ontwikkelingen.

- 3p **6** Ondersteun deze bewering door per besluit aan te geven bij welke ontwikkeling die past.

Twee gegevens over de *Index librorum prohibitorum*, een lijst van door de katholieke kerk verboden boeken omdat ze een gevaar voor het geloof en goed gedrag zouden zijn:

1 In 1559 liet paus Paulus IV de *Index* opstellen.

2 In 1966 liet paus Paulus VI de *Index* opheffen.

Zowel het opstellen van de *Index* als het opheffen ervan kunnen verklaard worden met een kenmerkend aspect uit die tijd.

- 4p 7 Leg dit voor beide maatregelen uit, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een daarbij passend kenmerkend aspect.

Gebruik bron 3.

De werkwijze van Hadrianus Junius past bij de manier van onderzoek doen die ontstaat in de zestiende eeuw.

- 2p 8 Geef hiervoor twee verschillende argumenten.

Gebruik bron 4.

In 1576 sluiten de Staten-Generaal een overeenkomst met de opstandige provincies Holland en Zeeland. Er wordt beweerd dat het in deze bron beschreven gedrag van de Spaanse soldaten in Antwerpen heeft bijgedragen aan de definitieve ondertekening van deze overeenkomst door alle Nederlandse gewesten.

- 3p 9 Ondersteun deze bewering door:
- zonder bron aan te geven welke overeenkomst in 1576 wordt ondertekend en
  - met de bron uit te leggen dat het gedrag van de soldaten bijdraagt aan het ondertekenen van de overeenkomst door **alle** Nederlandse gewesten.

Gebruik bron 5.

Vázquez start met het schrijven van de kroniek tijdens het Twaalfjarig Bestand.

- 3p 10 Geef aan welk beeld Vázquez van de Nederlanders schetst **en** leg daarmee uit welke boodschap Vázquez op dat moment wil overbrengen.

Aan het einde van de zestiende eeuw kampte het Spaanse leger met een tekort aan rekruten, waarna aan Spaanse soldaten die in de Nederlanden vochten werd gevraagd hun herinneringen op papier te zetten.

Stel: je doet onderzoek naar het gedrag van de Spaanse soldaten tijdens de Nederlandse Opstand en je wilt deze verslagen gebruiken als bron.

- 2p 11 Geef een argument **vóór** de betrouwbaarheid **en** een argument tegen de betrouwbaarheid van juist deze verslagen als bron voor je onderzoek.

In 1581 werd vanuit Rome een aanpassing toegestaan van de regels voor het houden van de katholieke eredienst in Holland, Zeeland en Utrecht. Vóór 1581 mochten katholieke priesters de mis alleen opdragen voor een vast altaar, maar voortaan mochten de priesters ook gebruik maken van een draagbaar altaar.

- 2p 12 Leg uit welk probleem de katholieke kerk in die provincies met dit besluit wilde oplossen.

Gebruik bron 6.

John Locke schrijft over het sociale contract. Hierbij gaat hij uit van:

- 1 het afsluiten van een contract tussen vorst en volk.
- 2 het afwijzen van het *Droit Divin*.

- 4p 13 Leg uit, telkens met een verschillende verwijzing naar de bron:
- welk gevolg het erkennen van een sociaal contract volgens Locke heeft voor de relatie tussen vorst en volk en
  - dat Locke door het aannemen van het sociale contract het bestaan van het *Droit Divin* afwijst.

De volgende gebeurtenissen komen uit het leven van Emmanuel Joseph Sieyès, een Franse revolutionair:

- 1 Als bijdrage aan het publieke debat over de organisatie van de door Lodewijk XVI bijeengeroepen Staten-Generaal publiceerde Sieyès het pamflet: 'Wat is de derde stand?'
- 2 In de tijd van de Restauratie werd Sieyès uit Frankrijk verbannen en vertrok hij naar Brussel.
- 3 Kort nadat Sieyès betrokken was bij de staatsgreep die generaal Napoleon Bonaparte aan de macht had gebracht, werd Sièyes aan de kant gezet.
- 4 Sieyès droeg bij aan de opstelling van de Verklaring van de Rechten van de Mens.
- 5 Sieyès trad toe tot het gematigde revolutionaire bewind dat na de val van Robespierre Frankrijk bestuurde.
- 6 Tijdens het proces tegen 'burger Capet' stemde Sieyès voor de doodstraf.

- 2p 14 Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moderne tijd

Twee gebeurtenissen in Frankrijk:

- 1 In 1814 hield Lodewijk XVIII, een broer van Lodewijk XVI, als koning van Frankrijk een feestelijke intocht in Parijs.
- 2 In 1848 werd de Tweede Franse Republiek uitgeroepen nadat koning Lodewijk-Filips gedwongen afstand moest doen van de troon.

Beide gebeurtenissen pasten bij Europese politieke ontwikkelingen van dat moment.

- 2p **15** Toon dit voor elk van beide gebeurtenissen aan.

Op 1 mei 1855 trouwden Lucy Stone en Henry Browne Blackwell. Tijdens hun huwelijksvoltrekking lieten zij een tekst voorlezen waarin ze protesteerden tegen huwelijkswetten, zoals de wet dat de man alle eigendomsrechten kreeg over de persoonlijke bezittingen van zijn vrouw en over alles wat zijn vrouw produceerde.

- 2p **16** Leg uit voor welke maatschappelijke verandering zij zich met dit protest inzetten.

Gebruik bron 7.

De Stuers verzet zich tegen de afbraak van middeleeuwse stadspoorten.

- 3p **17** Licht zijn verzet toe door:
- zonder bron aan te geven welke economische verandering in de negentiende eeuw de afbraak van de poorten noodzakelijk maakt en
  - met een verwijzing naar de bron uit te leggen dat De Stuers zijn verzet onderbouwt met een argument dat past bij de negentiende eeuw.

Gebruik bron 8.

Wilhelm II legitimeert met deze toespraak de Vlootwet.

- 3p **18** Licht dit toe door:
- met de bron uit te leggen dat Wilhelm II de aanname van de Vlootwet legitimeert met de Frans-Duitse oorlog en
  - zonder bron aan te geven op welke wijze de Vlootwet bijdraagt aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

Gebruik bron 9.

- 4p **19** Leg uit dat Laufenberg zowel het economische als het politieke systeem van de Republiek van Weimar verwerpt.

In artikel 48 van de Duitse grondwet van de Republiek van Weimar werd vastgelegd dat de rijkspresident in tijden van onrust noodmaatregelen mocht nemen om de rust te herstellen, waarbij grondrechten tijdelijk werden uitgeschakeld.

Artikel 48 droeg bij aan de ondergang van de Republiek van Weimar.

- 3p **20** Licht dit toe door:
- aan te geven bij welke gebeurtenis in 1933 artikel 48 werd gebruikt en
  - uit te leggen waardoor de toepassing van artikel 48 bijdroeg aan het einde van de Republiek van Weimar.

Gebruik bron 10.

In nazi-Duitsland worden voor de *Hitlerjugend*, de nationaalsocialistische jeugdorganisatie, 'grenslandreizen' georganiseerd naar de Duitse oostgrens. Op deze reizen vinden ontmoetingen plaats met Duitstalige inwoners aan de andere kant van de grens, zoals in Polen.

- 3p **21** Geef voor drie uitgangspunten van het nationaalsocialisme aan dat deze 'grenslandreis' hierbij past.

Gebruik bron 11.

De bron bevat vier fragmenten (1 tot en met 4) uit Nederlandse kranten. Hieronder staan vijf gebeurtenissen uit de Koude Oorlog in willekeurige volgorde (a tot en met e):

- a de aankondiging van het Marshallplan
- b de bestorming van Felix Meritis
- c de redevoering van senator McCarthy over communisten
- d het loslaten van de Breznjev-doctrine
- e het neerslaan van de Praagse Lente

- 2p **22** Bepaal voor elk fragment welke gebeurtenis daarbij hoort. Doe het zo: fragment ... (cijfer invullen) hoort bij ... (gebeurtenis noemen). *Let op! Er blijft één gebeurtenis over.*

Gebruik bron 12.

Op 26 april 1954 begint de Conferentie van Genève.

Jordaan geeft een mening weer over de Conferentie van Genève die past bij de politieke achtergrond van *Vrij Nederland*.

- 3p **23** Toon dit aan door:
- met een verwijzing naar de bron uit te leggen welke mening Jordaan weergeeft over de Conferentie van Genève en
  - zonder bron aan te geven dat deze mening past bij de politieke achtergrond van *Vrij Nederland*.

De regering van de DDR liet in 1956 een bioscoopfilm maken over de Duitse hervormer Thomas Müntzer (1489-1525). Müntzer was in 1524 een van de leiders van een boerenopstand tegen zware feodale belastingen, tegen het verrichten van herendiensten aan de adel en voor herverdeling van het land.

- 2p **24** Leg uit welk marxistisch denkbeeld de regering van de DDR wilde benadrukken met de film over Müntzer.

Gebruik bron 13.

Het tekenen van deze verdragen kan worden gezien als een reactie op ontwikkelingen in Europa in de jaren 1930, 1940 en 1950.

- 3p **25** Geef voor de jaren 1930, 1940 en 1950 apart de redenering weer, waardoor de verdragen kunnen worden gezien als een reactie op een ontwikkeling in die tijd.

Twee gebeurtenissen rond de dood en begrafenis van Imre Nagy (1896-1958), die in 1956 leider was van Hongarije:

- 1 Op 16 juni 1958 werd Nagy wegens hoogverraad opgehangen en onder een andere naam begraven op een begraafplaats in een buitenwijk van Boedapest.
- 2 Op 16 juni 1989 woonden 250.000 mensen de plechtige herbegraving van Nagy bij, die rechtstreeks werd uitgezonden door de Hongaarse televisie.

Uit deze gebeurtenissen blijkt een verandering van de visie op Imre Nagy.

- 2p **26** Verklaar deze verandering door voor beide gebeurtenissen aan te tonen dat ze voortkwamen uit de politieke situatie binnen het Oostblok op dat moment.

Drie dagen nadat Gerald Ford in 1974 werd beëdigd als de nieuwe president van de Verenigde Staten, zei hij tegen het Congres (volksvertegenwoordiging): "Een sterke defensie is de veiligste weg naar vrede. (...) Net zoals de Amerikaanse wens voor vrede voor niemand onderdoet, zo zal ook de Amerikaanse kracht voor niemand onderdoen." Gerald Ford wilde het Congres geruststellen over zijn politieke koers.

- 2p **27** Leg uit welk beleid tijdens de Koude Oorlog Ford met deze toespraak nuanceerde.